

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i09.040>

TYUTORLIK FAOLIYATINING PEDAGOGIK MOHIYATI VA RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Adilova Feruza Oblokulovna

Zarmed universitetining Muhandislik-iqtisodiyot va gumanitar fanlar fakulteti

“Pedagogika va psixologiya” kafedrasi o‘qituvchisi

feruza.adilova1605@bk.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola oliy ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tyutorlik faoliyati bilan uyg‘unlashtirishning nazariy-metodologik, tashkiliy-pedagogik va texnologik asoslariga bag‘ishlangan. Unda talaba shaxsining ma’naviy-axloqiy rivojlanishi, pedagogik diagnostika, individual va guruhliy hamrohlik, hamkorlik, raqamli tyutorlik, faol metodlar, monitoring, KPI va natijaga asoslangan korreksiya masalalari tizimli yoritilgan.

Kalit so‘zlar: tyutor, tyutorlik, pedagogik hamrohlik, ustoz, maslahatchi, yo‘naltiruvchi, muvofiqlashtiruvchi, individual ta’lim kompetensiya, tizim, refleksiya.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методологические, организационно-педагогические и технологические основы интеграции духовно-просветительской работы с тьюторской деятельностью в высших учебных заведениях. Системно анализируются такие вопросы, как духовно-нравственное развитие студентов, педагогическая диагностика, индивидуальное и групповое сопровождение, сотрудничество, цифровое тьюторство, активные методы обучения, мониторинг, ключевые показатели эффективности (KPI) и корректировка деятельности с ориентацией на результат.

Ключевые слова: репетитор, репетиторство, педагогическая поддержка, наставник, консультант, руководитель, координатор, индивидуальная учебная компетентность, система, рефлексия.

Abstract. The article examines the theoretical-methodological, organizational-pedagogical, and technological foundations for integrating spiritual and educational outreach with tutoring activities in higher education institutions. It provides a systematic analysis of such aspects as the spiritual and moral development of students, pedagogical diagnostics, individual and group support, collaboration, digital tutoring, active learning methods, monitoring, key performance indicators (KPIs), and result-oriented activity adjustment.

Keywords: tutor, tutoring, pedagogical accompaniment, mentor, advisor, guide, coordinator, individual educational competence, system, reflection.

KIRISH. Oliy ta‘lim jamiyatning intellektual salohiyatini yaratish bilan birga uning ma‘naviy barqarorligi, fuqarolik birdamligi va kasbiy etikasi uchun mas‘ul ijtimoiy institutdir. Raqamli axborot oqimlari kuchaygan, kasblar mazmuni tez yangilanayotgan va talabaning hayotiy tanlovlari murakkablashayotgan sharoitda universitet faqat bilim uzatuvchi makon bo‘lib qololmaydi. U talabaning mustaqil fikrlashi, axloqiy qaror qabul qilishi, o‘z huquq va burchlarini anglab yashashi hamda kasbiy faoliyatining ijtimoiy oqibatlarini baholay olishini rivojlantirishi lozim [1; 8]. Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson sha‘ni va qadr-qimmatini, ta‘lim olish huquqi, fikr va vijdon erkinligi, yoshlarning huquqlarini himoya qilish hamda ularning jamiyat hayotidagi faol ishtirokini qo‘llab-quvvatlashga doir normalar belgilangan [2]. Mazkur qoidalar ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni buyruqbozlik va bir tomonlama ta‘sir emas, balki shaxs huquqlariga hurmat, ochiq muloqot va ongli mas‘uliyatga tayanuvchi pedagogik jarayon sifatida qurishni talab etadi.

2021-yildan keyin qabul qilingan strategik hujjatlarda ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarning ilmiy-uslubiy asoslarini kuchaytirish, yoshlar bilan manzilli ishlash, ta‘lim sifati va tarbiya samaradorligini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilandi [4; 14]. Ushbu vazifalar tadbirlarning tashqi ko‘rinishi yoki sonini ko‘paytirishdan ko‘ra, talaba shaxsida yuz beradigan barqaror o‘zgarishni maqsad qilishni nazarda tutadi. Oliy ta‘limdagi ma‘naviy-ma‘rifiy faoliyatning murakkabligi uning ko‘p subyektlilik va ko‘p omilli ekanidadir. Talabaning rivojlanishiga o‘quv fanlari mazmuni, professor-o‘qituvchining shaxsiy namunasi, tengdoshlar guruhi, oilaviy tajriba, axborot muhiti, turar joy sharoiti, jamoat faoliyati va mustaqil tanlovlar bir vaqtda ta‘sir qiladi. Demak, tarbiyaviy ish alohida tadbirlar ketma-ketligi emas, balki barcha ta‘sirlarni maqsadli muvofiqlashtiruvchi tizim bo‘lishi kerak [3].

Tyutorlik instituti mazkur tizimda talaba va oliy ta‘lim muassasasi o‘rtasidagi kundalik pedagogik bog‘lanishni ta‘minlaydi. Tyutor talabaning o‘rniga qaror qabul qilmaydi; u ehtiyojni aniqlash, maqsadni aniqlashtirish, resursga yo‘naltirish, tanlov oqibatini muhokama qilish va natijani refleksiya etishda hamrohlik qiladi. Shu ma‘noda tyutor nazorat qiluvchi emas, talabaning mustaqilligini oshiruvchi ustoz, maslahatchi, yo‘naltiruvchi va muvofiqlashtiruvchidir [5]. Tyutorlikning pedagogik qiymati individuallashtirish bilan belgilanadi. Bir guruhdagi talabalar yoshi yoki o‘quv rejasi jihatidan o‘xshash bo‘lsa-da, ularning tayyorgarligi, qadriy tajribasi, motivatsiyasi, muloqot uslubi, ijtimoiy sharoiti va yordamga ehtiyoji turlicha bo‘ladi. Umumiy tadbirning o‘zi barcha talabaga bir xil ta‘sir ko‘rsatmaydi. Shuning uchun guruhli faoliyat individual suhbat, diagnostika, shaxsiy maqsad va differensial ko‘mak bilan to‘ldirilishi lozim. Ma‘naviy tarbiyaning natijasi bilimni takrorlash bilan o‘lchanmaydi. Talaba ma‘lum qadriyat haqida to‘g‘ri gapirishi, ammo real vaziyatda unga zid yo‘l tutishi mumkin. Pedagogik natija bilimning qadriy munosabat, axloqiy tanlov, amaliy xulq va refleksiya bilan birligida namoyon bo‘ladi.

Tyutorlik faoliyatining pedagogik mohiyati va rivojlanish xususiyatlari ma‘naviy-ma‘rifiy va tyutorlik faoliyatining nazariy talqini bilan amaliy tashkil etilishi o‘rtasidagi bog‘lanishni ochib beradi. Mazkur bo‘limda tushunchalar alohida ta‘rif sifatida emas, talabaning ehtiyoji, pedagogik vaziyat, tyutor harakati va tekshiriladigan natijani

birlashtiruvchi tizim sifatida ko‘rib chiqiladi. Bunday yondashuv faoliyatni tadbirlar ro‘yxatiga qisqartirmasdan, maqsadli pedagogik hamrohlik sifatida loyihalashga imkon beradi.

Tyutor va tyutorlik tushunchalarining pedagogik mazmuni masalasi tyutorlik faoliyatining pedagogik mohiyati va rivojlanish xususiyatlari mazmunining asosiy nazariy bo‘g‘inini tashkil etadi. Bu yerda “tyutor” mazmunning yo‘nalishini, “tyutorlik” esa uni amaliy harakatga aylantiradigan mexanizmni ifodalaydi. Tushunchalarni faqat ta’riflash ularning pedagogik imkoniyatini ochmaydi: ular talabaning ehtiyoji, tanlovi, tajribasi va refleksiya qanday namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgandagina metodik qiymat kasb etadi. Shu sababli nazariy xulosa kuzatiladigan xulq yoki faoliyat belgisi bilan bog‘lanishi, mazkur belgining shakllanishi esa bir martalik ta’sir emas, uzluksiz hamrohlik mahsuli sifatida talqin qilinishi kerak.

Mazkur yo‘nalishni amaliyotga tatbiq etishda avval talabaning ehtiyojini aniqlash, undan keyin shaxsiy va kasbiy maqsadni birgalikda belgilash, so‘ng ta’lim resursiga yo‘naltirish tavsiya etiladi. Har bir bosqichda talaba tayyor qarorni qabul qiluvchi obyekt emas, maqsad va yo‘lni belgilashda ishtirok etuvchi subyekt bo‘lishi lozim. Tyutor vaziyatni izohlaydi, muqobil imkoniyatlarni ko‘rishga yordam beradi, resurs va muddatni aniqlashtiradi, ammo tanlov uchun mas’uliyatni talabaning o‘zida qoldiradi. Jarayon yakunida qisqa yozma yoki og‘zaki refleksiya o‘tkazilishi keyingi faoliyatning aniq qadamlarini belgilashga xizmat qiladi.

Natijadorlikni “talabaning mustaqil qaror qabul qilishi” va “moslashuv darajasi” kabi belgilar orqali kuzatish mumkin. Bu ko‘rsatkichlar talabaning shaxsiy sirini ochmaydigan, real faoliyatda qayd etiladigan va vaqt bo‘yicha qiyoslash mumkin bo‘lgan dalillar bilan tasdiqlanishi kerak. Ayni paytda “tyutor vazifasini nazorat bilan tenglashtirish” xavfi metodik maqsadni buzishi mumkin. Uni kamaytirish uchun mezonlar faoliyatdan oldin tushuntiriladi, xulosa bir necha manba asosida chiqariladi va natija talaba bilan hurmatli muloqotda muhokama qilinadi. Baholash yakuniy hukm emas, keyingi rivojlanish nuqtasini aniqlovchi qayta aloqa vazifasini bajaradi.

Tyutorlik faoliyatining tarixiy shakllanishi va zamonaviy oliy ta’limdagi o‘rni masalasi tyutorlik faoliyatining pedagogik mohiyati va rivojlanish xususiyatlari mazmunining asosiy nazariy bo‘g‘inini tashkil etadi. Bu yerda “pedagogik hamrohlik” mazmunning yo‘nalishini, “ustoz” esa uni amaliy harakatga aylantiradigan mexanizmni ifodalaydi. Tushunchalarni faqat ta’riflash ularning pedagogik imkoniyatini ochmaydi: ular talabaning ehtiyoji, tanlovi, tajribasi va refleksiya qanday namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgandagina metodik qiymat kasb etadi. Shu sababli nazariy xulosa kuzatiladigan xulq yoki faoliyat belgisi bilan bog‘lanishi, mazkur belgining shakllanishi esa bir martalik ta’sir emas, uzluksiz hamrohlik mahsuli sifatida talqin qilinishi kerak.

Mazkur yo‘nalishni amaliyotga tatbiq etishda avval shaxsiy va kasbiy maqsadni birgalikda belgilash, undan keyin ta’lim resursiga yo‘naltirish, so‘ng individual maslahat o‘tkazish tavsiya etiladi. Har bir bosqichda talaba tayyor qarorni qabul qiluvchi obyekt emas, maqsad va yo‘lni belgilashda ishtirok etuvchi subyekt bo‘lishi lozim. Tyutor vaziyatni izohlaydi, muqobil imkoniyatlarni ko‘rishga yordam beradi, resurs va muddatni

aniqlashtiradi, ammo tanlov uchun mas’uliyatni talabani o‘zida qoldiradi. Jarayon yakunida qisqa yozma yoki og‘zaki refleksiya o‘tkazilishi keyingi faoliyatning aniq qadamlarini belgilashga xizmat qiladi.

Natijadorlikni “moslashuv darajasi” va “murojaatlar yechimi” kabi belgilar orqali kuzatish mumkin. Bu ko‘rsatkichlar talabani shaxsiy sirini ochmaydigan, real faoliyatda qayd etiladigan va vaqt bo‘yicha qiyoslash mumkin bo‘lgan dalillar bilan tasdiqlanishi kerak. Ayni paytda “talaba o‘rniga qaror qabul qilish” xavfi metodik maqsadni buzishi mumkin. Uni kamaytirish uchun mezonlar faoliyatdan oldin tushuntiriladi, xulosa bir necha manba asosida chiqariladi va natija talaba bilan hurmatli muloqotda muhokama qilinadi. Baholash yakuniy hukm emas, keyingi rivojlanish nuqtasini aniqlovchi qayta aloqa vazifasini bajaradi.

Tyutor vazifalari, guruh murabbiyligidan farqi va xorijiy tajribaning metodik ahamiyati masalasi tyutorlik faoliyatining pedagogik mohiyati va rivojlanish xususiyatlari mazmunining asosiy nazariy bo‘g‘inini tashkil etadi. Bu yerda “maslahatchi” mazmunning yo‘nalishini, “yo‘naltiruvchi” esa uni amaliy harakatga aylantiradigan mexanizmni ifodalaydi. Tushunchalarni faqat ta’riflash ularning pedagogik imkoniyatini ochmaydi: ular talabani ehtiyoji, tanlovi, tajribasi va refleksiyasida qanday namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgandagina metodik qiymat kasb etadi. Shu sababli nazariy xulosa kuzatiladigan xulq yoki faoliyat belgisi bilan bog‘lanishi, mazkur belgining shakllanishi esa bir martalik ta’sir emas, uzluksiz hamrohlik mahsuli sifatida talqin qilinishi kerak.

Mazkur yo‘nalishni amaliyotga tatbiq etishda avval ta’lim resursiga yo‘naltirish, undan keyin individual maslahat o‘tkazish, so‘ng hamkorlik natijasini refleksiya qilish tavsiya etiladi. Har bir bosqichda talaba tayyor qarorni qabul qiluvchi obyekt emas, maqsad va yo‘lni belgilashda ishtirok etuvchi subyekt bo‘lishi lozim. Tyutor vaziyatni izohlaydi, muqobil imkoniyatlarni ko‘rishga yordam beradi, resurs va muddatni aniqlashtiradi, ammo tanlov uchun mas’uliyatni talabani o‘zida qoldiradi. Jarayon yakunida qisqa yozma yoki og‘zaki refleksiya o‘tkazilishi keyingi faoliyatning aniq qadamlarini belgilashga xizmat qiladi.

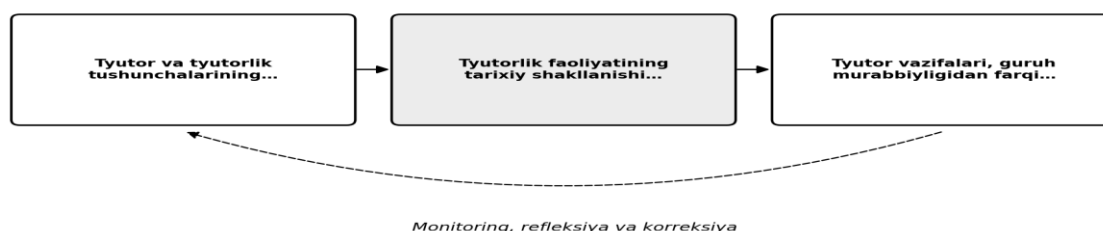
Natijadorlikni “murojaatlar yechimi” va “individual maqsadlar dinamikasi” kabi belgilar orqali kuzatish mumkin. Bu ko‘rsatkichlar talabani shaxsiy sirini ochmaydigan, real faoliyatda qayd etiladigan va vaqt bo‘yicha qiyoslash mumkin bo‘lgan dalillar bilan tasdiqlanishi kerak. Ayni paytda “kasbiy chegaralar va maxfiylikka rioya qilmaslik” xavfi metodik maqsadni buzishi mumkin. Uni kamaytirish uchun mezonlar faoliyatdan oldin tushuntiriladi, xulosa bir necha manba asosida chiqariladi va natija talaba bilan hurmatli muloqotda muhokama qilinadi. Baholash yakuniy hukm emas, keyingi rivojlanish nuqtasini aniqlovchi qayta aloqa vazifasini bajaradi.

7-jadval. 1.2-bo‘lim bo‘yicha metodik xarita

Tarkibiy yo‘nalish	Amalga oshirish usuli	Asosiy xavf	Natija dalili
Tyutor va tyutorlik tushunchalarining pedagogik mazmuni.	Talabani ehtiyojini aniqlash; shaxsiy va kasbiy maqsadni birgalikda belgilash	Tyutor vazifasini nazorat bilan tenglashtirish	Talabani mustaqil qaror qabul qilishi; moslashuv darajasi
Tyutorlik faoliyatining tarixiy	Shaxsiy va kasbiy maqsadni birgalikda	Talaba o‘rniga qaror qabul qilish	Moslashuv darajasi;

shakllanishi va zamonaviy oliy ta'limdagi o'rni.	belgilash; ta'lim resursiga yo'naltirish		murojaatlar yechimi
Tyutor vazifalari, guruh murabbiyligidan farqi va xorijiy tajribaning metodik ahamiyati.	Ta'lim resursiga yo'naltirish; individual maslahat o'tkazish	Kasbiy chegaralar va maxfiylikka rioya qilmaslik	Murojaatlar yechimi; individual maqsadlar dinamikasi

Tyutorlik faoliyatining pedagogik mohiyati va rivojlanish xususiyatlari

1-rasm. Tyutorlik faoliyatining pedagogik mohiyati va rivojlanish xususiyatlarining texnologik bog‘lanishi

Tasavvur qilaylik, tyutor tyutorlik faoliyatining pedagogik mohiyati va rivojlanish xususiyatlari yo‘nalishida guruh bilan ish boshladi, biroq dastlabki uchrashuvda talabalar faolligi past, fikrlar umumiy va tashabbus asosan bir necha faol talaba qo‘lida qoldi. Bunday vaziyatni darhol intizom muammosi deb baholash to‘g‘ri emas. Avvalo talabaning ehtiyojini aniqlash orqali ehtiyoj va to‘siqlar aniqlanadi, keyin talabalarga kichik va xavfsiz ishtirok shakli taklif etiladi. Maqsad talabani omma oldida faol ko‘rinishga majburlash emas, mazmunli ishtirok uchun mos sharoit yaratishdir.

Ma‘naviy-ma‘rifiy va tyutorlik faoliyatining metodologik yondashuvlari ma‘naviy-ma‘rifiy va tyutorlik faoliyatining nazariy talqini bilan amaliy tashkil etilishi o‘rtasidagi bog‘lanishni ochib beradi. Mazkur bo‘limda tushunchalar alohida ta‘rif sifatida emas, talabaning ehtiyoji, pedagogik vaziyat, tyutor harakati va tekshiriladigan natijani birlashtiruvchi tizim sifatida ko‘rib chiqiladi. Bunday yondashuv faoliyatni tadbirlar ro‘yxatiga qisqartirmasdan, maqsadli pedagogik hamrohlik sifatida loyihalashga imkon beradi. [3; 23]

Aksiologik va insonparvar yondashuvlarning mazmuni

Ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan aksiologik va insonparvar yondashuvlarning mazmuni alohida hodisa emas, balki shaxs, faoliyat va ta‘lim muhiti o‘rtasidagi munosabatdir. Bu yerda “metodologiya” mazmunning yo‘nalishini, “aksiologik yondashuv” esa uni amaliy harakatga aylantiradigan mexanizmni ifodalaydi. Tushunchalarni faqat ta‘riflash ularning pedagogik imkoniyatini ochmaydi: ular talabaning ehtiyoji, tanlovi, tajribasi va refleksiyasida qanday namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgandagina metodik qiymat kasb etadi. Shu sababli nazariy xulosa kuzatiladigan xulq yoki faoliyat belgisi bilan bog‘lanishi, mazkur belgining shakllanishi esa bir martalik ta‘sir emas, uzluksiz hamrohlik mahsuli sifatida talqin qilinishi kerak. [3; 23]

Metodik ketma-ketlik talabaga tanlov imkonini berishdan boshlanib, ijtimoiy-amaliy vazifa yaratish orqali aniqlashtiriladi va kompetensiya indikatorini belgilash bilan yakuniy dalilga aylantiriladi. Har bir bosqichda talaba tayyor qarorni qabul qiluvchi obyekt emas, maqsad va yo‘lni belgilashda ishtirok etuvchi subyekt bo‘lishi lozim. Tyutor vaziyatni izohlaydi, muqobil imkoniyatlarni ko‘rishga yordam beradi, resurs va muddatni aniqlashtiradi, ammo tanlov uchun mas’uliyatni talabaning o‘zida qoldiradi. Jarayon yakunida qisqa yozma yoki og‘zaki refleksiya o‘tkazilishi keyingi faoliyatning aniq qadamlarini belgilashga xizmat qiladi.

Natijadorlikni “faol ishtirok” va “mustaqil yechim” kabi belgilar orqali kuzatish mumkin. Bu ko‘rsatkichlar talabaning shaxsiy sirini ochmaydigan, real faoliyatda qayd etiladigan va vaqt bo‘yicha qiyoslash mumkin bo‘lgan dalillar bilan tasdiqlanishi kerak. Ayni paytda “individual farqlarni e‘tiborsiz qoldirish” xavfi metodik maqsadni buzishi mumkin. Uni kamaytirish uchun mezonlar faoliyatdan oldin tushuntiriladi, xulosa bir necha manba asosida chiqariladi va natija talaba bilan hurmatli muloqotda muhokama qilinadi. Baholash yakuniy hukm emas, keyingi rivojlanish nuqtasini aniqlovchi qayta aloqa vazifasini bajaradi.

Ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli va kompetensiyaviy yondashuvlar alohida hodisa emas, balki shaxs, faoliyat va ta’lim muhiti o‘rtasidagi munosabatdir. Bu yerda “insonparvarlik” mazmunning yo‘nalishini, “shaxsga yo‘naltirilganlik” esa uni amaliy harakatga aylantiradigan mexanizmni ifodalaydi. Tushunchalarni faqat ta’riflash ularning pedagogik imkoniyatini ochmaydi: ular talabaning ehtiyoji, tanlovi, tajribasi va refleksiyasida qanday namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgandagina metodik qiymat kasb etadi. Shu sababli nazariy xulosa kuzatiladigan xulq yoki faoliyat belgisi bilan bog‘lanishi, mazkur belgining shakllanishi esa bir martalik ta’sir emas, uzluksiz hamrohlik mahsuli sifatida talqin qilinishi kerak.

Metodik ketma-ketlik ijtimoiy-amaliy vazifa yaratishdan boshlanib, kompetensiya indikatorini belgilash orqali aniqlashtiriladi va refleksiv qayta aloqani tashkil etish bilan yakuniy dalilga aylantiriladi. Har bir bosqichda talaba tayyor qarorni qabul qiluvchi obyekt emas, maqsad va yo‘lni belgilashda ishtirok etuvchi subyekt bo‘lishi lozim. Tyutor vaziyatni izohlaydi, muqobil imkoniyatlarni ko‘rishga yordam beradi, resurs va muddatni aniqlashtiradi, ammo tanlov uchun mas’uliyatni talabaning o‘zida qoldiradi. Jarayon yakunida qisqa yozma yoki og‘zaki refleksiya o‘tkazilishi keyingi faoliyatning aniq qadamlarini belgilashga xizmat qiladi.

Natijadorlikni “mustaqil yechim” va “refleksiv xulosa sifati” kabi belgilar orqali kuzatish mumkin. Bu ko‘rsatkichlar talabaning shaxsiy sirini ochmaydigan, real faoliyatda qayd etiladigan va vaqt bo‘yicha qiyoslash mumkin bo‘lgan dalillar bilan tasdiqlanishi kerak. Ayni paytda “natijani faqat tadbir soni bilan o‘lchash” xavfi metodik maqsadni buzishi mumkin. Uni kamaytirish uchun mezonlar faoliyatdan oldin tushuntiriladi, xulosa bir necha manba asosida chiqariladi va natija talaba bilan hurmatli muloqotda muhokama qilinadi. Baholash yakuniy hukm emas, keyingi rivojlanish nuqtasini aniqlovchi qayta aloqa vazifasini bajaradi. [1; 3]

Ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tizimli, muhitli va refleksiv yondashuvlarni uyg‘un qo‘llash alohida hodisa emas, balki shaxs, faoliyat va ta’lim muhiti o‘rtasidagi munosabatdir.

Bu yerda “faoliyatli yondashuv” mazmunining yo‘nalishini, “kompetensiya” esa uni amaliy harakatga aylantiradigan mexanizmni ifodalaydi. Tushunchalarni faqat ta’riflash ularning pedagogik imkoniyatini ochmaydi: ular talabaning ehtiyoji, tanlovi, tajribasi va refleksiyasida qanday namoyon bo‘lishi ko‘rsatilgandagina metodik qiymat kasb etadi. Shu sababli nazariy xulosa kuzatiladigan xulq yoki faoliyat belgisi bilan bog‘lanishi, mazkur belgining shakllanishi esa bir martalik ta’sir emas, uzluksiz hamrohlik mahsuli sifatida talqin qilinishi kerak.

Metodik ketma-ketlik kompetensiya indikatorini belgilashdan boshlanib, refleksiv qayta aloqani tashkil etish orqali aniqlashtiriladi va qadriy muammoni ochiq muhokama qilish bilan yakuniy dalilga aylantiriladi. Har bir bosqichda talaba tayyor qarorni qabul qiluvchi obyekt emas, maqsad va yo‘lni belgilashda ishtirok etuvchi subyekt bo‘lishi lozim. Tyutor vaziyatni izohlaydi, muqobil imkoniyatlarni ko‘rishga yordam beradi, resurs va muddatni aniqlashtiradi, ammo tanlov uchun mas’uliyatni talabaning o‘zida qoldiradi. Jarayon yakunida qisqa yozma yoki og‘zaki refleksiya o‘tkazilishi keyingi faoliyatning aniq qadamlarini belgilashga xizmat qiladi.

Natijadorlikni “Refleksiv xulosa sifati” va “Qadriy munosabatning asoslanganligi” kabi belgilar orqali kuzatish mumkin. Bu ko‘rsatkichlar talabaning shaxsiy sirini ochmaydigan, real faoliyatda qayd etiladigan va vaqt bo‘yicha qiyoslash mumkin bo‘lgan dalillar bilan tasdiqlanishi kerak. Ayni paytda “Yondashuvlarni shior darajasida qo‘llash” xavfi metodik maqsadni buzishi mumkin. Uni kamaytirish uchun mezonlar faoliyatdan oldin tushuntiriladi, xulosa bir necha manba asosida chiqariladi va natija talaba bilan hurmatli muloqotda muhokama qilinadi. Baholash yakuniy hukm emas, keyingi rivojlanish nuqtasini aniqlovchi qayta aloqa vazifasini bajaradi. [3; 23]

8-jadval. 1.3-bo‘lim bo‘yicha metodik xarita

Tarkibiy yo‘nalish	Amalga oshirish usuli	Asosiy xavf	Natija dalili
Aksiologik va insonparvar yondashuvlarning mazmuni.	Qadriy muammoni ochiq muhokama qilish; talabaga tanlov imkonini berish	Yondashuvlarni shior darajasida qo‘llash	Qadriy munosabatning asoslanganligi; faol ishtirok
Shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli va kompetensiyaviy yondashuvlar.	Talabaga tanlov imkonini berish; ijtimoiy-amaliy vazifa yaratish	Individual farqlarni e’tiborsiz qoldirish	Faol ishtirok; mustaqil yechim
Tizimli, muhitli va refleksiv yondashuvlarni uyg‘un qo‘llash.	Ijtimoiy-amaliy vazifa yaratish; kompetensiya indikatorini belgilash	Natijani faqat tadbir soni bilan o‘lchash	Mustaqil yechim; refleksiv xulosa sifati

XULOSA VA TAVSIYALAR

Oliy ta’lim muassasasida ma’naviy-ma’rifiy ishlarni tyutorlik asosida tashkil etish ta’lim va tarbiyaning uzviyligini kundalik pedagogik munosabatlarda ta’minlaydigan tizimli yondashuvdir. Uning markazida tadbir, hisobot yoki tashqi ko‘rsatkich emas, talabaning ongli qadriy tanlovi, mas’uliyatli xulqi, mustaqil rivojlanish qobiliyati va jamoaga daxldorligi

turadi. Tyutor ana shu natijaga erishishda talaba, universitet resurslari va ta’lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari o‘rtasidagi maqsadli bog‘lanishni yaratadi.

Tadqiq qilingan nazariy yondashuvlar ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning aksiologik, insonparvar, shaxsga yo‘naltirilgan, faoliyatli, kompetensiyaviy, tizimli va refleksiv asoslarini uyg‘un qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi. Ulardan birini mutlaqlashtirish faoliyatni toraytiradi: qadriyat faoliyatsiz shiorga, faoliyat qadriy mezonsiz tashqi faollikka, monitoring esa insonparvar maqsadsiz nazoratga aylanishi mumkin. Yaxlit metodologiya mazmun, munosabat, faoliyat va dalilning birligini ta’minlaydi.

Talaba shaxsining ma’naviy-axloqiy rivojlanishi bosqichma-bosqich kechadi. Bilimning o‘zi barqaror xulqni kafolatlamaydi; bilim shaxsiy ma’no bilan bog‘lanishi, real vaziyatda sinovdan o‘tishi va refleksiya qilinishi kerak. Shu bois tyutorlik faoliyatida axloqiy dilemma, vaziyatli tahlil, loyiha, volontyorlik, kitob klubi, guruhiiy muhokama va refleksiv kundalik kabi faol metodlardan foydalanish nazariy mazmunni shaxsiy tajribaga aylantiradi.

Tyutorning kasbiy pozitsiyasi talaba subyektligini e’tirof etishga asoslanadi. Tyutor maslahat beradi, savol qo‘yadi, resursga yo‘naltiradi va tanlov oqibatini ko‘rishga yordam beradi, biroq talabaning o‘rniga yashamaydi va uning o‘rniga qaror qabul qilmaydi. Mazkur chegara talabaning qaramligini emas, mustaqilligini rivojlantiradi. Zarur holatda tyutor psixolog, shifokor, huquqshunos yoki boshqa vakolatli mutaxassisga yo‘naltirishi lozim.

Pedagogik diagnostika faoliyatning boshlang‘ich shartidir. Talaba va guruh ehtiyojlari aniqlanmasdan tuzilgan reja ko‘pincha rasmiy tadbirlar ketma-ketligiga aylanadi. Diagnostika ma’lumotlari bir necha manbadan olinishi, xulosa ehtiyotkor ifodalanishi, faqat vazifa uchun zarur ma’lumot yig‘ilishi va natija aniq pedagogik maqsadga aylantirilishi kerak. Boshlang‘ich holat keyingi monitoring uchun taqqoslash nuqtasini yaratadi.

Rejalashtirish strategik maqsaddan haftalik harakatgacha uzviy bo‘lishi zarur. Har bir faoliyat uchun kutiladigan natija, muddat, mas’ul, resurs, dalil va ehtimoliy xavf ko‘rsatilsa, reja boshqaruv vositasiga aylanadi. Kalendar bandlarining ko‘pligi samaradorlikni anglatmaydi; reja talaba ehtiyojlariga javob berishi, ortiqcha yuklamani kamaytirishi va kutilmagan vaziyatlar uchun moslashuv imkonini qoldirishi kerak. Individual ish ishonch, faol tinglash va kasbiy chegaraga tayanadi. Uchrashuv yakunida muammo emas, kelishilgan keyingi qadam markazda turishi lozim. Guruhiiy ishda esa ishtirok muvozanati, sog‘lom me’yor, o‘zaro yordam va nizo bilan konstruktiv ishlash muhim. Faol talabalar fikrini butun guruh fikri deb qabul qilish yashirin chetlashish va ehtiyojlarni ko‘rmay qolishga olib kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazarov Q. va boshq. Ma’naviyat: asosiy tushunchalar lug‘ati. - Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2021. - 816 b.

2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprel. URL: <https://lex.uz/docs/-6445145>

3. Ochilov B.Sh., Ikramov R.A. Yangi O‘zbekiston ta’lim tizimida ma’naviy-ma’rifiy ishlarning tashkiliy-uslubiiy asoslari // Academic Research in Educational Sciences. - 2023.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5040-son qarori, 2021-yil 26-mart. URL: <https://lex.uz/docs/-5344692>

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy hamda tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 558-son qarori, 2022-yil 3-oktabr. URL: <https://lex.uz/docs/-6221555>